

Kísérletek az avarok megtérítésére

Pintér-Nagy Katalin

Aquileia egy 15. század végi ábrázoláson

A 6. század második felében a Kárpát-medencében megjelenő avarok és a kereszténység kapcsolatára írott és régészeti források utalnak.

Az avarok Kr. u. 567 és 803 között a Kárpát-medencét fennhatóságuk alatt tartva a kereszténységgel különféle módokon érintkezhetek. Egyrészt az Avar Kaganátus első évtizedeiben a Bizánci Birodalommal fenntartott intenzív kapcsolatok révén ismerhették meg ezt a világvallást, így átvettek bizonyos keresztény motívumokat is. Másrészről pedig feltételezhető, hogy az avarok fennhatósága alatt élhettek különféle eredetű, de keresztény vallású népcsoportok is. Az avarok keresztény hitre térítéséről a 8–9. század fordulóján lezajló avar–frank háborúk időszakából és közvetlenül az Avar Kaganátus bukása utáni időszakból származik a legtöbb adatunk.

Az aquileiai bazilika kívülről

Az aquileiai bazilika belülről

Az Avar Kaganátus fennállásának idején többször is kísérletet tettek rá, hogy ezt a keletről jött nomád népet megtérítsék. Ez a gondolat több egyházi személyben is felmerült a 7–8. század fordulójától (például Rupert wormsi püspökben), azonban nem maradt fenn tényleges adatunk arra vonatkozóan, hogy valóban megvalósult volna ilyen misszió. A hittérítők hamar elveszítették az érdeklődésüket az avarok megtérítése iránt, amint részletesebb információkat szereztek erről a népről. Mindenesetre, ha történt is ilyen misszió, sem a kora, sem a késő avar korban nem hozhatott jelentősebb sikert.

A 7. század második fele és a 8. század vége közötti időszak viszonylagos forrásszegénysége után a 8. század 90-es éveiben ismét sűrűbben jelennek meg az avarok az írott kútfőkben. Nagy Károly frank uralkodó a „pogány” avarok ellen vezetett 791. évi hadjáratának okai kapcsán a kortárs források

a politikai, területi, materiális okokat háttérbe szorítva elsősorban a vallási, térítői szempontokat helyezték előtérbe. A hivatalos frank „propaganda” a fegyveres fellépést az avarok az egyházzal és a keresztény világgal szemben tanúsított elviselhetetlen, gonosz viselkedésével indokolta. A hadjáratban a kor szokásának megfelelően több egyházfő is részt vett, köztük Arn salzburgi püspök. Azonban semmilyen adat nem utal arra, hogy a hadjárat során bármiféle térítő, egyházszervezési tevékenységet terveztek vagy folytattak volna, az egyházfők valójában a harcok aktív résztvevőjeként jelentek meg. A Nagy Károly által vezetett avarok elleni háború annak ellenére, hogy a későbbi források a győztes hadjáratról, az avarok leveréséről szólnak, teljes kudarcba fulladt, így semmiképpen nem tekinthető megalapozottnak az a nézet, hogy a későbbi bajor–frank misszióknak ez a 791-es hadjárat nyitott volna utat.

Salzburg városa egy 16. századi ábrázoláson

Alcuin, a frank térítési mozgalom egyik meghatározó embere

Az avarok és a frankok összecsapása a stuttgarti psalteriumban

A 8. század végére az Avar Kaganátust belső megosztottság, válság jellemezte. A kaganátus vezetőjének, a kagánnak a kizárólagos teljhatalma erre az időszakra megszűnt, és a kagán mellett más jelentős hatalommal bíró méltóságok is feltűntek az írott forrásokban, így a jugurru és a tudun. 795-ben pedig, az avar belháború után, mely zavargásoknak a kagán és a jugurru is áldozatul esett, a tudun a frankokhoz történő csatlakozás mellett döntött. A harcokban életben maradt avar főember követői 795 őszén hírül vitték, hogy a tudun hajlandó teljes népével együtt alávetni magát és megkeresztelkedni. A tudun kíséréssel együtt még 795/796 telén Aachenbe vonult, behódolt a frank uralkodónak, és felvette a keresztiséget. Egy frank forrás szerint a tudun megkeresztelésében személyesen részt vett Nagy Károly is mint az avar főember keresztapja, ami arra utalhat, hogy a frank udvar is nagy jelentőséget tulajdoníthatott a tudun és népe megtérésének. A tudun azonban nem sokáig tartotta be hűségesküjét, és nem maradt az „új hitén”, hanem a népével együtt hamarosan fellázadt.

Az Európa területére kiterjedő frank térítési mozgalom egyik meghatározó alakja, Alcuin 796-tól leveleiben rendszeresen foglalkozott egy avar térítő misszió lehetőségével is. Az avarok megtérésével kapcsolatban bizakodó és reményekkel teli volt. Alcuin mind Paulinus aquileiai érseket, mind pedig Arn salzburgi püspököt arra bátorította leveleiben, hogy személyesen vegyenek részt Pannóniában a már „időszerűvé” vált avar misszióban. Azonban az avar térítés kapcsán óva intette a két egyházi méltóságot azoktól a hibáktól, amik a szászok esetében azok fellázadáshoz vezettek. Ne erőszakosan, a dézsmaszedést erőltetve akarják az avarokat keresztény hitre téríteni, hanem türelemmel, szelíden ismertessék meg velük

a kereszténységet. A két egyházfő azonban már nem osztotta Alcuinnak a misszióval kapcsolatos bizakodását és lelkesedését.

Az avarok közötti frank térítés megszervezése szempontjából az egyik legfontosabb esemény az, amikor 796-ban Nagy Károly utasítására fia, Pippin az itáliai seregéhez csatlakozó bajor-alemann segédcsapattal felvonult az Avar Kaganátus ellenében. Pippin vállalkozásában valószínűleg ismét több egyházi személy is részt vett, név szerint azonban csak Paulinus aquileiai érseket említik a források. Emellett a híradásokból feltételezhető az is, hogy Arn salzburgi püspök is jelen volt. Nagy Károly fia a hadi felvonulás közben valahol a Duna partján egyházi tanácskozást hívott össze, ahol a térítés részleteit beszélték meg. Ennek a gyűlésnek központi témáját a keresztiség felvételével kapcsolatos kérdések jelentették, főként a keresztelés időpontjára és az újrakeresztelés ügyére helyezve a hangsúlyt. A gyűlés Alcuin elképzeléseivel egyetértve – és valószínűleg azok hatására – a megfelelő oktató és térítő tevékenység utáni megkeresztelést támogatta, valamint megállapította, hogy a hit felvételének minden esetben önkéntesnek kell lennie, és az igehirdetőknek nem erőszakosan, hanem rábeszéléssel kell eredményt elérniük

a térítés során: „*a pokol rémes kínja keltsen félelmet, ne a véres kard!*” Lényeges pontja volt a megbeszélésnek a térítés menetének meghatározása is, melynek három lépcsőben kellett végbemennie: alapozó hitoktatás, keresztiség felvétele, evangéliumi térítés. Vagyis a keresztiség felvétele előtt a jelölteknek meg kellett ismerkedniük a kereszténység alapelveivel. Ennek a tanulási időszaknak legalább egy hétig el kellett tartania, de nem haladhatta meg a negyven napot. A megkeresztelkedést további részletesebb hitoktatásnak kellett követnie, így biztosítva azt, hogy a megtértek a felvett hitüket megtartsák.

A térítés kapcsán felmerült az Avar Kaganátus területén

Nagy Károly frank uralkodó lovas szobra

élő, magukat kereszténynek vallók újrakeresztelésének kérdése is. Az írott forrásokból kitűnik, hogy a zsinat előtt tájékozódhattak a térítésre kizemelt térség népességének vallási összetételéről is. Ez alapján az Avar Kaganátus területén élő „keresztényeken” belül három csoportot különített el a szerző: a helyi papok által a Szentháromság nevében megkereszteltek, a papjelöltek által a Szentháromság nevében megkereszteltek, valamint az írástudatlan papok által megkereszteltek. Az előbbi két csoport esetében egyértelműen kitűnik a forrásból, hogy a római liturgia szerint folytatták az egyházi szertartásokat, és ezeket a zsinat résztvevői is elfogadták, tehát nem kellett őket keresztységükben újból megerősíteni.

A források az avar területeken tehát olyan, magukat kereszténynek vallókat is számon tartottak, akiket írástudatlan papok kereszteltek meg a keresztény liturgia teljes ismerete nélkül, „csak a vízben, a Szentlélek kegyelme nélkül”. Ezeket a hitükben bizonytalan embereket azonban újra kellett keresztelni. Ezek olyan, magukat kereszténynek valló személyek/közösségek lehetnek, akik már régóta elszakadhattak a római egyháztól, és liturgiájuk folyamatosan „elbarbarizálódott”. Vallási vezetőik olyan tanulatlan papi személyek voltak, akik nem ismerték az érvényes keresztelés pontos feltételeit. A Pippin által összehívott egyházi tanácskozás alkalmával osztották fel a még meg nem hódított Pannónia területét térítési körzetekre is, azonban a forrásokból nem tűnik ki egyértelműen, hogy melyek voltak ezek. A 8. század végén elsősorban két egyházmegye befolyásával számolhatunk: a Paulinus érsek által vezetett Aquileiáival és az Arn püspök (798-tól érsek) által vezetett Salzburgéval. A zsinaton meghozott határozatok azonban nem követte rögtön missziós tevékenység az avar területeken, mivel a hadi helyzet alakulása, a kirobbanó avar lázadások (797-ben, 798-ban és 799-ben) gyakorlatilag minden aktualitásuktól megfosztották a Pippin által szervezett tanácskozás döntéseit.

797/798 fordulóján Nagy Károly utasította Arnt, a salzburgi egyházmegye vezetőjét, hogy személyesen vegyen részt a térítők munkájában az avar-szláv területeken. Azonban Arn nem mutatott túl nagy hajlandóságot erre. A források alapján arra következtethetünk, hogy Arn, ha egyáltalán járt is az új térítési körzetében, valószínűleg nem hatolhatott be túl mélyen az avar területekre. Lelkesedésének hiányát az is bizonyítja, hogy végül sűrű érseki elfog-

altságaira hivatkozva arra kérte Nagy Károlyt, hogy maga helyett egy térítő segédpüspököt nevezhessen ki *Pannonia Superior* élére. A császártól a felhatalmazást végül megkapta, így Arn 799-ben felszentelte az avarság első missziós püspökét, Theoderiket. Az újonnan ki-nevezett térítőpüspök tényleges működését valószínűleg megakadályozta a 799-ben kirobbant újabb lázadás, majd pedig az azt követő megtorlás. Theoderik feltehetően kisebb lázadások miatt csak a tudon behódolásától, 803-tól tudta elkezdeni Pannónia szervezett térítését. Ugyanerre az időre tehető azonban Krum dunai bolgár kán támadása is, mely a frank támadásoktól és a belső válságtól szétzilálódott Avar Kaganátus bukásához vezetett. Ekkor hódolhatott be végül teljesen Nagy Károlynak a Dunától nyugatra lévő területeken élő avarság.

Az Avar Kaganátus bukása utáni időszakban a behódoló tudunon kívül más, jelentős méltóságot viselő avarok is felvették a kereszténységet. A frankévkönyvek szerint a kapkhán méltóságot viselő Theodorus keresztény vallású volt, és a császár a jóindulatából kifolyólag engedélyezte, hogy a kapkhán a „népével” új lakóhelyre költözzön, Savaria (azaz a mai Szombathely) és Carnuntum (a mai ausztriai Bad-Deutsch Altenburg közelében lévő egykori város) környékére. Theodorus azonban hamarosan meghalt, és ekkor az avar kagán Nagy Károlytól követség útján kérte és megkapta a „teljhatalmat az országában”. Ez a frank évkönyvben szereplő avar kagán azonosítható a más évkönyvekben szereplő, 805-ben a Fische folyónál megkeresztelkedett Ábrahám kagánnal. Theodorus tisztségnevével, azaz a kapkhánnal kapcsolatban a kutatók egy része úgy gondolja, hogy valójában a kagáni címről lehetett itt is szó. Úgy vélik tehát, hogy Theodorus és Ábrahám esetében ugyanazon méltóságban egymást követő személyekről van szó. A 9. század folyamán azonban a Pannónia területén élő avarság esetében nemcsak a vezető réteg keresztény vallására találhatók adatok az írott forrásokban, hanem a köznépére is.

Az írott forrásokból kitűnő aprólékos térítő előkészületek ellenére jelentősebb eredményeket elért missziókkal tehát csak az Avar Kaganátus bukása után számolhatunk. A kaganátus népeinek megtérése tehát – minden korábbi erőfeszítés ellenére – csak a 9. században gyorsulhatott fel, így nem meglepő, hogy ebben a században már több forrásunk is megemlíti az avarok kapcsán, hogy keresztények voltak.

Ozora-Tótipusztza, avar kori mellkereszt

Táp-Borbapusztza, 317. sír, avar kori mellkereszt

Deszk G, 37. sír, avar kori mellkereszt

Zamárdi-Rétiföldek, 1276. sír, avar kori mellkereszt